

PR. ATANASIE GIOUSMAS

SFÂNTA TOMAIDA
DIN LESBOS

Ocrotitoarea căsătoriei

roman catehetic

Traducere din limba greacă
protopresbiter dr. Gabriel Mândrilă

editura
Σοφία

București

Prolog

E cu puțință, prietene cititor, să te fi pus pe gânduri dedicația cărții. Nu greșești; și mie mi s-ar fi părut ciudată. Cartea nu este închinată pur și simplu mamei mele, ci are un adaos: *căci pentru ale ei pătimiri am iubit-o pe Sfânta Tomaida. Așadar, nu întârzii să-ți lămuresc gândul meu.*

Da, mulțumită pătimirilor mamei mele am iubit-o pe Sfânta noastră Tomaida. Mama mea a avut și ea un soț dificil, pe tatăl meu – Dumnezeu să-l odihnească! A fost gospodar, muncitor, fidel soției, dar totodată ursuz, irascibil, prăpăstios. Era un prunc de un an când în 1922 mama sa, tânără refugiată, alungată din pământul Asiei Mici, l-a adus pe insula noastră. Tatăl său, buinicul meu, a fost și el printre miile de locuitori ai insulei Moshónisos arestați de turci cu puțin înaintea nimicitoare catastrofe... O viață de luptă pentru supraviețuire De unde timp pentru învățătură și educație! Tatăl meu n-a terminat nici clasa întâi. A rămas de mic orfan și s-a aruncat în lupta vieții spre a-i întreține pe mama și pe un frate. Trebuia să supraviețuiască și să rămână în picioare. A rămas. A izbutit mul-

te. A reușit prin sudoare să devină un cetățean respectabil și cap de familie. În felul acesta, încerc să-i justific caracterul, să-i ofer circumstanțe atenuante. De multe ori, copil fiind, îmi vedeam mama plânsă, lovită, fiind de tot atâtea ori prezent la scene de familie dificile, violente... Un om sfânt, care a marcat prin prezența sa veacul al XX-lea, un chip cuvios, părintele Filoteu Zervacos (1884-1980) din Paros, îi recomandase în scris mamei să divorțeze, *„din pricină că viața îi era pusă în primejdie”*. Răspunsul mamei mele a fost dezarmant: *„Acest bărbat mi-a fost sortit, cu el voi muri”!* Și așa s-a și întâmplat. Au trăit și au murit împreună.

Seminarist și apoi cleric proaspăt hirotonisit, am cunoscut-o și am iubit-o pe Sfânta Tomaida. Fiindcă în pătimirile ei eu o vedeam pe mama. Și sfânta a fost o soție oropsită. Și a păstrat căsătoria nedesfăcută, o căsătorie care și pentru ea, și pentru părinții ei a fost o cunună de spini... A rămas în preajma soțului ei Ștefan, răbdătoare, credincioasă și iubitoare. Fără resentimente față de Dumnezeu. Dimpotrivă, a fost dintotdeauna iubitoare de slujbe bisericești, milostivă, virtuoaasă, cu frică de cele sfinte. Dumnezeu a răsplătit-o. Nu doar sfințind-o, ci imediat după moartea sa le-a descoperit tuturor sfințenia ei, păstrându-i rămășițele pământești nestrucate și săvârșind prin mijlocirile ei mulțime de minuni. A arătat-o pe Sfânta Tomaida peste veacuri ocrotitoare a căsătoriei, sfântă care aduce soților împăcarea!

Profesorul de Liturgică și Omiletică de la Facultatea de Teologie a Universității „Aristotel” din Thessalonice Ioan M. Fountoulis (1927-2007) – căruia îi datorăm mărturiile despre sfântă – afirma: *„Lesbosul a dat-o Constantinopolului pe Sfânta Tomaida, fiindcă acolo a trăit și a murit martiric sfânta. Veacuri mai târziu, Constantinopolul a întors darul, oferind Lesbosului pe unul dintre fiii săi, pe neomartirul Teodor Bizantinul, născut și crescut aici”*. Și aceasta pentru că și-a avut obârșia și a trăit în insula noastră, dar s-a mutat mai apoi cu familia la Constantinopol. Acolo a trăit, acolo a ucis-o soțul ei și acolo a fost îngropată. Sfintele sale moaște nestricate și făcătoare de minuni au devenit în Constantinopol un izvor de minuni până la Căderea sa sub turci în 1453, după care informațiile s-au pierdut.

A fost străină nu doar sinaxarelor, ci și locului ei de obârșie. În 1961 Ioan Fountoulis a început să cerceteze datele referitoare la sfânta noastră, întrucât a descoperit și studiat câteva texte bizantine vechi, păstrate la Biblioteca Națională din Athena și la Biblioteca mănăstirii Sfânta Ecatrina din Sinai. În urma articolelor publicate de el, am cunoscut-o pe Sfânta Tomaida. Am iubit-o și am inclus-o în calendarul sfinților bisericii noastre locale.

În 1962, i s-a zugrăvit pentru prima dată icoana pe unul din pereții paraclisului episcopal, aflat în incinta locuinței mitropolitului nostru, de către zugravul de icoane Vasile Mproúsalis, uceni-

cul vrednicului de pomenire Fotie Kóntoglou. La 5 septembrie 2001, profesorul, iubitor de sfinți, Ioan Fountoúlis mi-a scris când mi-a trimis un pachet cu tot ce publicase despre Sfânta Tomaida: *„Vrednicului de pomenire Mproúsalis i-am cerut, la momentul respectiv, să o zugrăvească pe sfântă ținând în mâini o cunună de spini, care, având legătură cu numele soțului ei (Ștefan¹), reprezintă pentru encomiaștii ei – ca joc de cuvinte – una dintre temele centrale ale elogiilor vieții ei martirice. Or, el n-a înfățișat-o în acest fel. Zugravul de icoane să încerce să o reprezinte astfel în prima ei icoană portabilă pe care o pregătiți. Va fi o icoană originală și frumoasă. Și încă ceva, părinte Atanasie: sunteți primul care v-ați gândit să zidiți o biserică în cinstea ei. Cuvioasa Tomaida este un chip cât se poate de aparte, ocrotitoare a vieții conjugale și credincioasă până la moarte”*.

În 1987, Înaltpreasfințitul Hrisostom Avaghianós, actualul mitropolit de Eleftherópole, la vremea respectivă arhimandrit și predicator al mitropoliei noastre, ne-a tradus într-un stil rafinat unul dintre encomioanele închinare sfintei, al cărui autor este Constantin Acropolitul. Traducerea a fost publicată sub formă de articole în mai multe numere ale revistei mitropoliei noastre *Ποιμήν (Păstorul)*. Apoi, lucrarea a fost publicată de asociația noastră Comunitatea ortodoxă „Cuvioasa Tomaida”, înființată în 2002, cu titlul *Cuvioasa Tomaida din Lesbos*, reeditată în 2016. Este

¹ Ștefan (στέφανος) înseamnă în limba greacă „cunună” (n. trad.).

cinstită în 3 ale lunii ianuarie – ziua pomenirii ei. În biserică, dar și în clădirea închinată ei, se săvârșesc săptămânal sinaxe catehetice. Au fost publicate cărți cu viața, minunile și slujba cuvioasei (vecernia, utrenia, paraclisul și acatistul)...

Pentru editarea acestei biografii a Sfintei Tomaida am meditat și am cules informații ani întregi... Nu știu cum va fi judecată această lucrare. Nu sunt nici om de litere, nici filolog. Ci cleric și învățător. Sunt și catehet. Iertați-mi îndrăzneala și greșelile!

Termenul „narațiune” vine de la verbul „a narra”, care înseamnă mai întâi „a istorisi, a merge pe urmele”, iar mai apoi „a scrie” sau „a transmite ceva celorlalți”. Sincer, aceasta am făcut și eu. Am căutat... urmele Sfintei Tomaida de-a lungul veacurilor: în ce epocă a trăit, cine era pe atunci împărat și cine patriarh, care erau concepțiile vremii, ce s-a petrecut pe insula noastră și în cetatea Constantinopolului în perioada în care a trăit sfânta și mai înainte de ea? Care este poziția Bisericii despre căsătorie sau despre cinstirea și nesticăciunea sfințelor moaște?

Și o ultimă lămurire: istorisirea de mai jos nu este un roman, ci o simplă și cât am putut de bine documentată povestire. Nu reprezintă un roman în sensul restrâns al cuvântului, fiindcă nu se întemeiază pe mituri, ci pe informații istorice și pe persoana istorică a Sfintei Tomaida din Lesbos, ocrotitoarea căsniciei.

3 ianuarie, pomenirea Sfintei Tomaida din Lesbos

PARTEA I

Într-o suburbie a capitalei

Ne vom muta în Cetatea viselor noastre, Constantinopol, la mijlocul secolului al X-lea *d.Hr.*, în vremea împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul¹, din dinastia macedonenilor. Fiul lui Leon al VI-lea Înțeleptul² și al celei de-a patra soții a acestuia, Zoe. Pe tronul patriarhal al Constantinopolului se afla Teofil Lecapenul³. O fizionomie emblematică... fiul cel mai mic al împăratului Roman I Lecapenul⁴. Roman și-a dorit de foarte devreme să-și vadă fiul pe tronul patriarhal – „spre a avea Biserica la mâna sa”, cum spuneau cu toții. De aceea, după moartea patriarhului Nicolae Mistical⁵ – o personalitate sfântă și luptătoare –, a reușit să-i convingă pe trimișii papali să-l hirotonisească cleric și, în felul acesta, Teofilact, în vârstă de 16 ani, a devenit patriarh al Constantinopolului! A rămas pe tron mai mult de două decenii. A fost preocupat de creștinarea

---

¹ A domnit între anii 913 și 959 *d.Hr.*.

² A domnit între anii 886 și 912 *d.Hr.*.

³ A fost patriarh al Constantinopolului între anii 931 și 956 *d.Hr.*.

⁴ A domnit între anii 920 și 944 *d.Hr.*.

⁵ A fost ales patriarh în 901 *d.Hr.* și este prăznuit la 16 mai.

ungurilor, dar a aservit Biserica autorității împăratului. „Prefera să se afle prin grajduri și cu animalele decât în biserici și la îndatoririle sale” – asta spuneau cu toții! Pasiunile sale – călăritul și vânătoarea... În cele din urmă, a căzut de pe cal, iar rănilor i-au fost fatale.

Creștinii Cetății, în toți anii patriarhatului său, se sminteau, comentau, răbdau și așteptau. Își aminteau – și clericii, și laicii – cuvintele de foc ale Sfântului Ioan Gură de Aur, rostite în urmă cu cinci sute de ani¹: „Nimic nu este la înălțimea Bisericii. Când este războită, câștigă; când este vrăjmășită, învinge; când este ocărâtă, se face și mai luminoasă. Se clatină, dar nu se scufundă. Este bătută de furtuni, dar nu naufragiază... Ar putea călători și netulburată, însă Căpitanul n-o îngăduie, spre a se vădi răbdarea călătorilor și a pricepe bine chibzuința Comandantului de vas”. Stăruiau și așteptau răspunsul Cerului².

Așadar, într-o dimineață de primăvară a anului 948 *d.Hr.*, într-o suburbie a Constantinopolului, „Cetatea cu șapte coline”, cum era numită de mulți, trei prieteni, Aristide, Duca și Reghin,

¹ În 399 *d.Hr.* în scrierea sa *Către Eutropie*.

² Răspunsul a venit odată cu întronizarea lui Poliecut pe tronul patriarhal (956-970 *d.Hr.*), o personalitate de seamă a istoriei bisericești. Cleric cu o cultură vastă, educație religioasă amplă și caracter puternic. Obiectiv, modest, simplu, cumpătat. Mulți dintre contemporani îl numeau „al doilea Hrisostom” pentru harismele, credința fierbinte și extraordinara sa forță retorică. Lubea monahismul și viața ascetică. El este cel care a înființat în Sfântul Munte mănăstirile Marea Lavră și Ivir! Este cinstit ca sfânt la 5 februarie.

uitându-se în apele albastre ale Bosforului, discutau în timp ce luau ceaiul. Evitaseră porticurile arcuite de pe *Via Media*¹, care străbătea Cetatea, fiindcă voiseră să se întâlnească pentru a discuta liniștiți, departe de sutele de prăvălii și de aglomerația urbană. Duca se născuse, crescuse și muncea în Constantinopol, iar Reghin trăia în Veneția. Ajunsese în Cetate cu treburi negustorești, împreună cu mulți alți comercianți ce veneau din Apus, Răsărit, Egipt sau Spania.

Discută sau mai degrabă au o dispută. Disputa lor e vie, atât de vie, că și trecătorii se opresc și trag cu urechea la cele discutate. Tema – femeia sau, mai bine spus, locul femeii în societate. Au trecut veacuri de la venirea lui Hristos și încă se aud păreri care diminuează prestigiul femeii!

– Ei, vă voi spune ce susținea filosoful din Samos, Pitagora², le zise cu tărie Aristide care, vezi bine, se trăgea din Athena, cetatea înțelepciunii și a cunoașterii.

– Ce? întrebaseră cei doi într-un glas.

– „Cetățeni, femeia este un rău, dar nu există nici o casă fără acest rău!” Un rău necesar, repetă el.

– Necesară, dar dulce și frumos, completă Reghin, cel mai tânăr din grup și încă necăsătorit.

¹ *Μέση Ὀδός* – arteră centrală a Constantinopolului. Începea de la *Milion* – punctul zero al orașului –, cu o lărgime de 25 de metri și străjuită de porticuri cu colonade, unind principalele edificii ale orașului, printre care se numărau Sfânta Sofia, Hipodromul, Forul lui Constantin sau Palatul lui Antioh (*n. trad.*).

² A trăit între 572 și 500 î. Hr..

– Și Ippónax¹ din Efes, alcătuitorul de versuri iambice (iambograf), continuă Aristide, socotea că „pentru bărbat două sunt cele mai fericite zile: când își ia femeie și când o îngroapă...”

– Aristide, observă Reghin, întreci măsura și bați câmpii! Iartă-mă, dar exagerezi. Ești, într-adevăr, de acord cu asemenea opinii?

Aristide nu apucă să dea un răspuns fiindcă proprietarul prăvăliei, un om de vârstă mijlocie, venise și se așezase confortabil lângă ei la masă. Și, fără a aștepta să i se dea cuvântul, se amestecă și el în discuție:

– „Femeii”, spunea tatăl meu, „îi trebuie de zece ori bătaie și o dată mâncare”, rosti el, bătând, spre adevărire, cu palma în masă.

– Nu sunt de acord cu tine, îi tăie brusc și din scurt vorba Reghin. Aceste purtări sunt inacceptabile. Nu știi dacă ai copii, dar tu așa ai vrea să se poarte cineva cu fiica ta? Ți-ar plăcea s-o vezi suferind din pricina bărbatului ei?

Proprietarul prăvăliei plecă fără să le dea nici un răspuns. Avea trei fete... De altfel, ce să le fi răspuns? Ce părinte poate accepta suferința copiilor săi? Ceilalți doi, Aristide și Duca, tăcură. Reghin adăugă ceva, ce aprinse din nou discuția.

– Pentru mine, actul vrednicului nostru de pomenire împărat Leon al VI-lea Înțeleptul², care a impus pe toată întinderea imperiului ca Biserica să binecuvânteze fiecare căsătorie, interzi-

¹ A trăit pe la mijlocul secolului al V-lea î. Hr..

² A murit la 11 mai 912 d.Hr..

când „concupinajul”, conviețuirea dintre bărbat și femeie în afara căsătoriei, a fost deosebit de important.

Ce i-a trebuit să spună asta? Cum auziră de răposatul împărat Leon al VI-lea, începură bârfele și râsetele. Evenimentele erau, vezi-bine, recente... Leon, tatăl împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul, se căsătorise de trei ori¹ și recursese la o mie de șiretlicuri spre a i se accepta de către Biserică și cea de-a patra căsătorie a sa, cu Zoe, mama împăratului lor. L-a detronat până și pe patriarhul lor, Nicolae Misticul, fiindcă se împotriva fărădelegii imperiale, urcându-l pe tronul patriarhal pe Eftimie, omul său...

Reghin tăcea. Doar asculta. Nu cunoștea toate aceste detalii. El nu trăia în Cetate. La un moment dat, Duca, voind să schimbe discuția sau cel puțin să-i... ridice oarecum nivelul, spuse politicos:

– Nouă, romeilor², ne place să teologhim, și de aceea o să vă amintesc că Adam, când a zărit-o pentru prima dată pe Eva, a socotit-o „os din oasele mele și carne din carnea mea”³. După săvârșirea păcatului strămoșesc, s-a îndepărtat de ea, fiindcă voia să ofere o justificare nesocotinței sale.

---

¹ Prima dată s-a căsătorit la vârsta de 15 ani cu Theofana Martiniakí, a doua căsătorie a fost cu iubita sa Zoe Zaoútsaina, iar a treia, cu Eudokía Vaianá.

² Astfel se autodenumeau bizantinii; termenul de „Bizanț” a fost introdus de istoricul Hieronymus Wolf în 1562.

³ *Fac.* 2, 23.